

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 7, Sayı: 1, 2023, ss. 37-51/ Volume: 7, Issue: 1, 2023, pp. 37-51

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

OSMANLI DEVLETİ'NDE MÜHTEDELERE YAPILAN YARDIMLAR (1800-1850)

Bilgehan ŞAHİN

Dr., Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun

PhD. Samsun Metropolitan Municipality, Samsun/Türkiye

Bilgehansahin123@hotmail.com

orcid.org/0000-0003-3075-8974

Öz

Bir kişinin İslam dinini kabul etme meselesi başlangıçtan beri Osmanlı toplumunda görülen bir hadisedir. Osmanlı ihtida vakalarının maddi ve manevi birçok nedeni vardır. Maddi sebeplerin başında mühtedilere yapılan yardımlar gelmektedir. Bu makalede ihtidanın ana nedenleri aralarında görünen kiske baha, maaş bağlama ve bir işe yerleştirme durumları incelenecektir. Bu yardımların ihtidanın gerçek sebebi olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Araştırma zamanı ise XIX. yüzyılın ilk yarısı olarak belirlenmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısının kısmen siyasi yönden analizi yapılacak ve bu durumun ihtida vakalarına ne ölçüde yansıdığı ortaya konulacaktır. Bu zaman dilimindeki mühtedilere yapılan yardımlar ile daha önceki yüzyıllardaki durum karşılaştırılacaktır. Tarihi süreç içerisinde hangi uygulamaların devam ettiği hangilerinin ise artık son bulduğu tespit edilerek sonuca ulaşmaya gayret edilecektir. Bu çalışmanın asıl hedefi üzerinde birçok soru işareti bulunan mühtedi yardımlarının asıl mahiyetlerini ortaya koymaktır. Bu inceleme yapılırken birincil arşiv kaynaklarından istifade edilerek elde edilen sonuç bu alandaki diğer çalışmalarla karşılaştırılacaktır. Makalenin sonuç bölümünde ise incelediğimiz zaman periyodundaki ihtida teşebbüslerindeki ekonomik nedenlerin ne ölçüde belirleyici olduğu vardığımız bulgularla birlikte karara bağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Osmanlı Devleti, Mühtedi, Kiske Baha, İşe Alınma.

FINANCIAL ASSISTANCE GIVEN TO CONVERT IN THE OTTOMAN STATE (1800-1850)

Abstract

The issue of a person converting to Islam has been a phenomenon in Ottoman society since the beginning. There were many material and spiritual reasons for the Ottoman cases of conversion. One of the most important material reasons was the assistance provided to the converts. This article will examine the main reasons for conversion, such as the kiske bahası (cash value of clothing), the granting of a salary, and the placement in a job. It will focus on whether these aids are the real reasons for conversion. The time of the research is determined as the first half of the XIXth century. The first half of the nineteenth century will be analyzed partly from a political point of view and the extent to which this situation was reflected in the cases of conversion will be revealed. The aids provided to the converts in this period will be compared with the situation in the previous centuries. An effort will be made to reach a conclusion by determining which practices have continued in the historical process and which ones have

Geliş Tarihi: 08.02.2023

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1249056

Kabul Tarihi: 01.04.2023

come to an end. The main objective of this study is to reveal the true nature of the aid to the converts, which has many question marks. While conducting this examination, the results obtained by utilizing primary archival sources will be compared with other studies in this field. In the concluding part of the article, the extent to which economic reasons were decisive in the conversion attempts in the time period we have examined will be concluded together with our findings.

Key Words: History, Ottoman State, Convert, kiske bahası (cash value of clothing), Job Placement.

Atf / Cite as: Şahin, Bilgehan. "Osmanlı Devleti'nde Mühtedilere Yapılan Yardımlar (1800-1850)". *Apjir* 7/1 (Nisan 2023), 37-51.

Giriş

İslam dininde bir kimsenin başka bir dinden ya da ateizmden Müslümanlığa geçmesine ihtida, bu işi yapan kişiye ise mühtedi adı verilir. Kadınlara ise bunun dışıl şekli olan mühtediye tabiri kullanılır. Hidayetle aynı kökten gelen bu kelimenin doğru yolu bulma, yanlıştan kurtulma anlamları vardır.¹

Ekonomik faktörlerin kişilerin İslam dinini kabul etmesinde amil olduğu birçok çalışmada dile getirilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında yabancı araştırmacıların çoğunluğu kişinin mühtedi olması durumunu maddi nedenlere dayandırdıkları görülmektedir.² Konuyu arşiv kaynakları ve şer'iyye sicilleri bağlamında ele alan yazarlar ise bu durumu daha çok dini sebeplerle açıklamaktadırlar.³ Klasik dönemde Müslüman olmayanlardan alınan cizye ve haraç ihtidada etkili olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti sadece zimmilerden vergi almamış Müslümanlardan da zekât ve öşür gibi vergiler tahsil etmiştir.⁴ Bundan dolayı ihtidanın sadece maddi sebeplerden ileri geldiğini müdafaa etmek doğru değildir. Nitekim Çolak konuyla ilgili çalışmasında her iki gruptan alınan vergileri incelemiş ve bu sonuca varmıştır.⁵

Osmanlı Devleti'nde İslam dinine giren kişilere birtakım yardımların yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunların başında mühtediye kiske baha ve maaş verilmesi ile kişinin bir

¹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, nşr. Nihal Metin, (İstanbul: Yeditepe Yayınları 2015), 1436; Abdurrahman Fevzan-Muhtar Hüseyin-Muhammed Fazl, *el-Mu'cemu'l-Arabî Beyne Yedeyk*, (Konya: Tekin Kitabevi, 1425), 368.

² Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında 1394-1427*, çev. Turgut Akpınar, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 165-166; Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673)*, çev. Nahid Sırrı Örik, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949), 1/41; Stephan Gerlach, "Türkiye Günlüğü 1573-1576", ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007) 1573-1576", 26 ve 275; Tijana Krstic, *Osmanlı Dünyasında İhtida Anlatıları 15-17. Yüzyıllar*, çev. Ahmet Tunç Şen, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015), 41; Nikolay Antov, "Kiske Bahası Arzuhalleri: Osmanlı Döneminde Balkanlarda İslamlaşma Sürecine Dair Bir Kaynak", *Kebikeç Dergisi*, 10 (2000), 92.

³ Halide Aslan, *Tanzimat Döneminde İhtida (1839-1876)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 38; Mehmet Şeker, *Osmanlı Belgelerinde İhtida Kavramı ve Mühtediler*, (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2007), 86; Ali Güler, *Türkler ve İslamiyet*, (İstanbul: Halk Kitabevi, 2017), 155-156.

⁴ Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2001), 252.

⁵ Kamil Çolak, XVI. Yüzyılda İstanbul'da İhtida Hareketleri, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 86-88.

vazifede istihdam edilmesi bulunmaktadır. Bazı özel durumlarda mühtedinin yakınlarına da yardım yapıldığı hatta yeni bir ev alınması durumunun dahi gündeme geldiği görülmektedir.⁶ Yapılan yardımların ise mühtedinin mağduriyeti gözetilerek ele alındığı anlaşılmaktadır. Bu durum mühtedinin yeni hayatında zor bir duruma düşmemesi için yapılmaktadır. Mühtedinin devlet dairesinde görevlendirilmesi ise direkt ihtidası ile alakalı olmamaktadır. Bu konuda daha çok mühtedinin vazifeye elverişli olup olmadığı ve devlette ihtiyaç bulunup bulunmadığı göz önüne getirilmiştir.

Biz bu makalemizde başta tahlil ettiğimiz devirle ilgili arşiv vesikalarına bakıp buradan çıkan sonuçları zikrettiğimiz eserlerle kıyaslayacağız. Osmanlı klasik dönemi ile ele aldığımız zaman içerisindeki farklılıkların nedenleri üzerinde duracağız. Sonuç olarak ekonominin XIX. yüzyılın ilk yarısındaki etki gücünü belirleyip ekonomik çıkarların sebep mi yoksa sonuç mu olduğu üzerinde duracağız.

1. Kısve Baha (Elbise Bedeli)

Müslümanlıkta mutlak bir giyim tarzı tespit edilmemiştir. Bu konuda insanlar genel olarak tesettür kurallarını aşmamak şartıyla serbest bırakılmıştır. Ancak Hz. Muhammed'in Müslüman olmayanlardan giyim kuşam yönünden ayrılmak hakkındaki hadisleri zamanla İslamların farklı bir giyim şeklini esas almalarını sağlamıştır. Osmanlı'nın klasik devrinde İslam ve gayrimüslim halkların kendi milletlerini belirtir şekilde giyinmeleri hususunda devlet birtakım kararlar almıştır.⁷ Bu şekilde cemiyet içerisinde, bir kişinin hangi din ve mezhepten olduğunun şeklen de olsa belirtilmesi istenmiştir. İslam dinini yeni kabul eden kişiye kısve baha verilmesinin ardında yatan etken de budur. Bu sayede mühtedi eski toplumundan kıyafet olarak da kopacak, yeni girdiği cemiyete ise uyum sağlayacaktı. Nitekim XVII. yüzyıla tarihlenen Nimeti Efendi Kanunnamesinde kısve baha verilmesi hakkında şu bilgi bulunmaktadır: "Bir avuç akça ihsan olunarak elbisesi için defterdâra emir olunur."⁸ Klasik dönem kaynaklarında mühtedi erkeklere sarık, mühtedi kadınlara ise örtü verildiği anlaşılmaktadır. Bunlara "destar baha" ve "yaşmak baha" denilmiştir.⁹ Osmanlı cemiyetinde bu serpuşlar Müslümanlık alameti olarak kabul edilmektedir.¹⁰ Ayrıca bazı durumlarda mühtedilere şalvar, ayakkabı ve kuşak verildiğine rastlanmaktadır. Eğer mühtedi komutan ya da

⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), *Hat*, No. 758 Gömlek No. 35810; BOA, *Sadaret Amedi Kalemî Belgeleri (A.}AMD)*, No. 6 Gömlek No. 30.

⁷ Yavuz Ercan, "Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 1 (1990), 119-122.

⁸ Şeker, *Osmanlı Belgelerinde İhtida Kavramı ve Mühtediler*, 97.

⁹ İrvin Cemil Schick, "Tebdil-i Kıyafet, İrtidad ve İhtida", çev. Pelin Tünaydın, *Çevirimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 4/2-1 (Temmuz 2012), 42.

¹⁰ Serpuş: Başa giyecek şey, baş kisvesi. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 715.

yönetici gibi yüksek mevkiden ise kendisine altın ve gümüş işlemeli kürk verilerek ödüllendirilmiştir.¹¹

XIX. yüzyılın ilk yarısındaki kisve baha verilmesi ile ilgili klasik dönemde devam eden uygulamaların yine sürdüğü ancak zaman içerisinde bazı yönlerden farklılaştığı görülmektedir. Bunların başında ise kisve bahaların elbise alımı şeklinde değil de para yardımı olarak yapılması gelmektedir.¹² Fakat mühtediye doğrudan elbise alınması durumu da tamamen bitmemiştir. Nitekim 1849 tarihinde 57 adet mühtediye doğrudan elbise verildiği anlaşılmaktadır.¹³ Bunun sebebi Osmanlı giyim tarzının toplumdaki etkisinin eskiye göre azalması olmalıdır denebilir. Bunu destekler anlamda klasik devirde mühtedilere verilen sarık ve örtü bahasını artık kayıtlarda yer almaması durumu mevcuttur.

Araştırdığımız zaman dilimi ile klasik dönem kisve bahaları arasındaki en mühim farklılıklardan bir tanesi bu bedelin verilmesinin resmi mercilerce gündeme getirilmesidir. Kayıtlarda devletin bu konuyu ciddiye aldığı mühtedilere belirli zamanlarda ödenek ayırdığı görülmektedir. Mesela 16 Ocak 1844 tarihli bir belgede geçen senenin 13 Ekim ve 13 Kasım tarihleri arasında 150 kuruştan 4 kişiye kisve baha verildiği ve toplamda 600 kuruşluk bir bedelin karşılandığı tespit edilmektedir.¹⁴ Yine 8 Haziran 1845 tarihli bir kayıta aynı yılın 13 Mart-13 Nisan tarihleri arasında 6 mühtediye 900 kuruşluk bir ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁵ 9 Eylül 1845 tarihli bir vesikada ise 13 Temmuz-13 Ağustos tarihleri için 7 şahsa 1050 kuruşluk bir meblağ verildiği görülmektedir.¹⁶ Belgelerden iki seneye yaklaşan bir zaman periyodunda kisve bahaların sabit kaldığı 150 kuruş olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ayrıca bu kisve bahaların devlete ait arsa, dükkân ve ev kirası gibi gelirlerden karşılandığı anlaşılmaktadır. Devlet bu sayede mühtediyi yalnız bırakmama eğilimindedir.

Kisve bahalar Osmanlı Devleti'nde bir defaya mahsus olmak üzere verilirdi. Kisve bahaların para karşılığı olarak verilmesi ile mühtedinin zaruri ihtiyaçlarını karşılaması hedeflendiği anlaşılmaktadır. Kisve bahaların şahsın konumu ve ailevi durumuna göre değiştiği de gözlemlenmektedir. Söz gelimi durumu nispeten daha iyi olan bir mühtediye az bir meblağ verilmişken eski çevresiyle arası kötü olup henüz yeni çevreden de maddi bir destek görmeyen kişilere fazla meblağın verildiği tespit edilmektedir. Nitekim 2 Temmuz 1821 tarihli bir belgede Yahudi asıllı olup ihtida eden Mehmed Sadık adlı bir

¹¹ Marc David Baer, *IV. Mehmed Döneminde Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih*, çev. Ahmet Fethi, (İstanbul: Hil Yayın, 2010), 307.

¹² Osmanlı Arşivi (BOA), *Maliye Nezareti Masarifat Defterleri (ML. MSF d)* No. 5100, No. 6514, No. 6855; BOA, *Cevdet Dâhiliye (C. DH)* No. 136 Gömlek No. 6757; BOA, *Cevdet Maliye (C. ML)* No. 224 Gömlek No. 9319; BOA, *Sadaret Amedi Kalemî Belgeleri (A. AMD)* No. 15 Gömlek No. 61.

¹³ Aslan, *Tanzimat Döneminde İhtida*, 145.

¹⁴ BOA, *ML MSF d*, No. 5100.

¹⁵ BOA, *ML MSF d*, No. 6514.

¹⁶ BOA, *ML MSF d*, No. 6855.

kişinin ailesinin kalabalık olması ve eski cemaatinden alacağını tahsil edememesi üzerine kisve baha olarak 250 kuruş verildiği görülmektedir. Oysaki aynı belgede kisve baha olarak mühtedilere 6 kuruşluk bir para yardımı yapılmasının adet olduğu belirtilmektedir.¹⁷ 11 Ekim 1841 tarihli bir belgede ise aslen Kuş adalı olup Rum milletinden iken Müslümanlığı seçen Ahmed adlı bir kişiye elbise parası olarak 150 kuruş verildiği anlaşılmaktadır.¹⁸ 15 Kasım 1849 tarihli bir kayıta ise İstanbul Balıklı kilisesi rahiplerinden olup Müslümanlığı seçen Derviş Mustafa adlı kişinin çaresizliği göz önüne alınarak kendisine 500 kuruşluk kisve baha yardımı yapılmıştır.¹⁹

2. Para Yardımı

Mühtedilerin gerek eski çevrelerinden kopmaları gerekse de yeni girdikleri İslami camiaya adapte olamamaları neticesinde maddi açıdan sıkıntıya düştükleri bilinmektedir. Mühtedinin maddi yönden zorda kalması hem devletin şanına aykırı görülmuş hem de eski dinine dönme durumunu da beraberinde getirmiştir. İslam devletlerinde mühtedilere parasal destek sağlamak amaçlı vakıfların kurulduğu bilinmektedir. Bazen bu yardımlara zengin kişilerin de öncülük ettiği anlaşılmaktadır.²⁰

Osmanlı Devleti'nde mühtedinin maddi durumu ve manevi mevkii göz önüne alınarak kendisine maaş bağlandığı görülmektedir. Zira bir kişiye ömür boyu yetecek olan bir maaşın bağlanması devletin onu garantiye alması anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin mühtediyi madden ve manen rahatlatmak adına bu meseleyi gündeme taşıdığı görülmektedir. Belgelerde maaş yardımının daha çok mühtedi tarafından dile getirildiği anlaşılmaktadır. Ancak bazı özel durumlarda devlet yetkililerinin de bu konuyu yetkili mercilere iletmesi görülmektedir. Nitekim 25 Ocak 1811 tarihli bir belgede aslen İngiliz olup İslam dinine geçtikten sonra Mustafa ismini alan bir kişi ele alınmaktadır. Burada mühtedinin aslen İngiliz önde gelenlerinden olup Malta adasında nazır ve mareşal mevkiinde bulunduğu belirtilerek kendisine maddi açıdan sahip çıkılması istenmektedir. Ayrıca yazıda daha önce buna benzer bir kişinin İslam dinini seçerek İstanbul'a geldiği ve kendisine aylık 250 kuruş bağlandığı bildirilmektedir. Belgenin devamında mühtedi Mustafa'nın İslam'a olan rağbet ve hevesini arttırmak adına en az bu kadar bir maaş verilmesi (250 kuruş) gerektiği söylenmektedir.²¹ Burada mühtedinin yüksek bir mevkide olması hasebiyle konu gündeme taşınmıştır. Zira İslam dininden önce maddi açıdan itibarlı bir kişinin Müslüman olduktan sonra fakir ve itibarsız bir duruma düşmesi onur kırıcı bir pozisyonudur. Bu durum gerek Osmanlı Devleti'ni gerekse de şahsı rencide edeceğinden ve bir de kişinin mülteci olması göz önünde bulundurulduğundan bu şekilde bir karar istenmektedir.

¹⁷ BOA, C. DH, No. 136 Gömlek No. 6757.

¹⁸ BOA, C ML, No. 224 Gömlek No. 9319.

¹⁹ BOA, A.}AMD, No. 15 Gömlek No. 61.

²⁰ Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,1999), 97.

²¹ BOA, Hat No. 282 Gömlek No. 16758.

Bazı kayıtlarda mühtedilere “atiyye” adı altında bir yardım yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu atiyyelerin genel olarak bir sefere mahsus olduğu ve mühtedinin kısa zamanda ihtiyaçlarını gidermesi için yapıldığı tespit edilmektedir. Nitekim 9 Nisan 1812 tarihli bir vesikada memleketinden İstanbul'a gelerek İslam dinine giren Mehmed Hidayet adlı bir kişiden söz edilmektedir. Mühtediye geldiğinden beri bir yardım yapılmadığı ve bu kişinin Şumnu şehrine gideceği belirtilerek bu gibi kimselere yardım yapılması Osmanlı Devleti'nin şanındandır denilerek Mehmed Hidayet Bey'e 250 kuruş atiyye verilmesi kararlaştırılmıştır.²² Atiyye yardımının yapıldığı bir başka belge ise 9 Şubat 1817 tarihli bir belgedir. Belgede Fransız ihtilalinden sonra öldürülen XVI. Louis'in kardeşi olan Fransa kralının başhekimi mevkiinde bulunan Garem adlı bir kişinin ihtidasi anlatılmaktadır. Fransızcadan tercüme edildiği bildirilen metinde Garem'in ciddi bir araştırma sonucu Müslüman olmak istediği anlaşıldığından kendisine 1.000 kuruş atiyye verilmesi gerektiği bildirilmektedir. Ayrıca mühtediye gümrükten üç yıllığına 300 kuruş aylık tahsis edilmesi ve Fransa'dan istediği tıbbi kitapların da mümkünse Paris'te olan Osmanlı elçisi vasıtasıyla getirilmesi söylenmektedir.²³ Yine konumuzla alakalı 14 Ekim 1849 tarihli bir belgede ise general konumunda olan mühtedilerden bahsedilmektedir. Bu generallerin Osmanlı'ya iltica ettikleri ve Vidin şehrinde ikamet ettikleri beyan edilmektedir. Bu kişilerin gerek yüksek mevkide bir meslek icra etmeleri gerekse de Osmanlı'ya sığınarak Müslüman olmaları hesaba katılarak her birisine 5.000 kuruş atiyye ihsan edilmesi kararı alınmıştır.²⁴ Mühtedilere verilen atiyyelerle ilgili belgelere bakıldığında bunların başka bir şehirden ya da ülkeden geldikleri ve gerçekten muhtaç durumda oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca atiyye ile ilgili meblağların kişiye ve yıllara göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu da hem yıllara göre artan enflasyon oranı hem de kişilerin mevkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu atiyyeler her ne kadar şahısların İslam olmalarından sonra gerçekleşse de aslında mağduriyetlerinin giderilmesi amaçlı alınan kararlardır. Zira Osmanlı devletinin sadece mühtedilere değil yardıma muhtaç konumda olan herkese şartları uymak koşuluyla destek sağladığı tarihi bir hakikattir.²⁵

Mühtedilerin maaş bağlanması konusunda bizzat takdim ettiği dilekçeler mevcuttur. Bu dilekçeleri Türkçe bilenler kendileri kaleme almakta bilmeyenler arzuhalciye yazdırmaktadırlar. Bu dilekçelerin gündeme alınıp değerlendirildikleri görülmektedir. Mühtediler burada muhtaç ve kimsesiz olup bir iş yapmaya muktedir olamadıklarından yardım istemektedirler. Bu zümrenin önemli kısmından bir tanesini din adamları oluşturmaktadır. Zira ruhban sınıfından olan bu şahısların Müslüman olduktan sonra eski mesleklerini icra etmeleri imkânsız bir hale gelmektedir. Zaten kayıtlarda bu husus gözetilmiş ve kendilerine devlet hazinesinden bir miktar maaş ayrılmıştır. Nitekim 7 Ekim

²² BOA, C.ML, No.14 Gömlek No. 638.

²³ BOA, *Cevdet Hariciye (C. HR)*, No. 90 Gömlek No. 4452.

²⁴ BOA, *Sadaret Mektubi Evrakı (A.)MKT*, No. 229 Gömlek No. 94.

²⁵ 9 Temmuz 1850 tarihli bir belgede Ebezade Halil Efendi'nin evinin eşyasıyla birlikte yandığı bunun üzerine kendisine merhameten 5000 kuruş atiyye verildiği belirtilmektedir. BOA, *Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair (A.)MKT. NZD* No. 11 Gömlek No. 89.

1820 tarihli bir belgede aslen Avrupalı rahiplerden olduğu belirtilen İshak adlı bir mühtedinin kendi geçimini temin edecek bir maaşı olmadığını bildirir bir dilekçesini Babıali'ye sunduğu bildirilmektedir. Belgede 1814 tarihinde aslen İngiliz olup İslam olduktan sonra Mustafa adını alan bir şahıs misal gösterilmekte ve bu kişiye aylık 300 kuruş bir maaş verildiği söylenmektedir. Ayrıca İshak adlı kişinin İslam dinine kendi isteğiyle girmek istediği vurgulanmış ve konu bir üst mevkie iletilmiştir. Cevabi yazıda ise mühtediye ömür boyu 150 kuruşluk bir maaş bağlanması kararı alınmıştır.²⁶ Her ne kadar mühtedi İshak'a mühtedi Mustafa'nın yarısı kadar bir maaş bağlanmasının nedeni belirtilmese de bu muhtemelen her ikisinin mağduriyet derecelerinden kaynaklanmaktadır. Konumuzla alakalı olarak 20 Ağustos 1836 tarihli bir vesika daha bulunmaktadır. Burada aslen Şarköy'ün Hora köyünden ve ruhban sınıfından olup İslam dinini kabul eden Yusuf adlı bir kişiden bahsedilmektedir. İhtidasından sonra kişinin hem sünnet ettirilmesi hem de maaş bağlanması için İstanbul'a gönderildiği bildirilmektedir. Belgede devamla eski gayrimüslim cemaati nezdinde küçük düşürülmemesi ve bu gibi ihtidaya hevesli diğer kişilere de güzel bir örnek olunması için mühtediye maddi destek sağlanmasının zaruri olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca kişinin ruhban sınıfından olması da özellikle belirtilmiş bu kimselerin İslam'a girmeleri nadir hadiselerden olduğu izah edilmiştir. Kâtime göre İslam dininin yüceliği de bu sayede Hristiyanlar yanında bir kere daha ortaya çıkacak ve mühtedi de Müslümanların şefkat ve merhametini yanında hissedecektir.²⁷ Konuyla ilgili başka bir belgede ise mühtedinin kendisini daha rahat hissetmesi için başka bir yere iskân edileceği ve Hazine-i amireden aylık 100 kuruş maaş bağlanacağı belirtilmektedir.²⁸

Konumuzu teyit eder anlamda 16 Mayıs 1840 tarihli bir vesikada ise Gümölcine Hristiyan rahiplerinin önde gelenlerinden olup İslam dinini kabul eden Mustafa isimli bir kişiden bahsedilmektedir. Mühtedinin istediği memlekete yerleşmesi kendisine bırakılmışsa da asıl memleketi olan Gölikesriye'ye gittiği ve kendisine 500 kuruş aylık bağlandığı belirtilmektedir. Belgede mühtedi Mustafa'nın üç yıl önce ihtida ettiği (1837) ve bu üç yıl zarfında devlet teşkilatında değişikliğe gidilerek Tanzimat Fermanı ilan edildiği (1839) bildirilmektedir. Fermandan sonra da maaşı konusunda bir değişiklik söz konusu olmadığı ancak mevcut maaşını bundan sonra Gölikesri kazası emval sandığından alması gerektiği söylenmektedir.²⁹ Hristiyan rahiplerine bağlanan maaşlar konusunda ele alacağımız son belge ise 16 Ekim 1849 tarihlidir. Burada İstanbul Balıklı kilisesi rahibinin ihtidasından sonra zor durumda kalan mühtedi Derviş Mustafa'nın durumu değerlendirilmiştir. Bu zatın mağduriyetine binaen kendisine 100 kuruş aylık bağlanması münasip görülmüştür.³⁰ Mühtedi rahiplere bağlanan maaşlara bakıldığında hepsinin aynı olmadığı görülmektedir. Bunlardan iki kişiye 100, bir kişiye 150 diğerine ise 500 kuruş maaş bağlanmıştır. Bu

²⁶ BOA, *Hat*, No. 1339 Gömlek No. 52313.

²⁷ BOA, *Hat*, No. 758 Gömlek No. 35793.

²⁸ BOA, *Cevdet Darbhane (C DRB)* No.1 Gömlek No. 41.

²⁹ BOA, *Cevdet Adliye (C. ADL)*, No. 29 Gömlek No. 1753.

³⁰ BOA, *A,}AMD*, No. 15 Gömlek No. 61.

durumun nedeni belgelerde tam olarak açık değildir. Ancak Osmanlı Devleti bu kararları alırken mühtedinin mağduriyet derecesi ve bulunduğu bölgenin gelir durumuna bakmış ve ona göre bir karar almıştır. Genellikle bu maaşların bölgenin yerel hazinesinden ya da gümrük gelirlerinden karşılandığı bazı zamanlarda da kaynak bulunmakta zorlanıldığı anlaşılmaktadır.

Mühtedilere bağlanan maaşlar çoğu zaman aylık olup maddi durumlarının kötü olmasına bağlı olarak ömür boyu devam ederdi. Bu kişilerin maaşları öldükten sonra devlet hazinesine aktarılırdı. Bunun istisnai bir durumu mühtedinin eşi ve çocuklarının da muhtaç olmaları halinde gündeme gelirdi. O zaman devlet mühtedinin ailesinin mağduriyetini esas alarak vermiş olduğu maaşı ödemeye devam ederdi. Ancak bunda bir kesintiye gidildiği de olurdu. Konuyla ilgili 2 Temmuz 1821 tarihli bir belgede eskiden Yahudi hahamı olan Abdullah adlı bir mühtediye İstanbul gümrüğünden 40 kuruş bir maaş bağlandığı söylenmektedir. Bu zatın vefatından sonra ise kızı Fatıma Hatun'a bu maaşın yarısı aktarıldığı belirtilmektedir.³¹ Konumuzu aydınlatır anlamda 16 Eylül 1825 tarihli bir vesikada ise aslen Erzurumlu bir papaz olup Çanlı kilisede görev yapan bir kişinin ihtida ettiği adının Mehmed olarak değiştirildiği zikredilmektedir. Bu kişiye Erzurum gümrüğünden aylık 50 kuruş bir maaş bağlandığı fakat bunun da mühtedinin ölümünden sonra kesildiği belirtilmektedir. Ancak mühtedi geride Hasan ve Hüseyin adlarında iki çocuk ve İbrahim adında bir torun bırakmıştır. Bu çocukların hiçbir gelirleri olmadığından yardıma muhtaç oldukları bildirilmektedir. Belgede mühtedinin vefatını haber veren kişiye isterse iki aylık nakdi bir ödül ya da maaşın dörtte birisi verilir. Eğer vefatı haber veren mühtedinin çocuğu ya da yakını ise bu sefer maaşın üçte ikisi kendisine bağlanır. Geri kalanı hazineye aktarılır. Eğer ölen mühtedinin yakınları fakir ve muhtaç iseler o zaman da maaşın yarısı kendilerine bağlanır hükmü konulmuştur. Bundan daha fazlası ise kimseye verilemez denmektedir. Belgenin devamında bu kurala göre merhum mühtedi Mehmed'in maaşının yarısının çocuklarına devredildiği belirtilmektedir.³²

Bazı kayıtlarda mühtedilere yapılan maddi yardım bağlamında kendilerine bir ev verildiği de görülmektedir. Bu durum da mühtedinin ev kirası ödeyememesinden ya da bir şekilde mağduriyetinin giderilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bir kişiye ev hibe edilmesi özel bir durum olup belgelerde çok fazla bir kayıt yoktur. Bazı zamanlarda bu istek mühtedi tarafından dile getirilmiş bazen de devlet bu konuyu gündemine almıştır. Nitekim 25 Ocak 1837 tarihli bir belgede aslen Kartal kazasından Avcı Ovadik adlı bir zimminin kızı olan Hafize Hatun adlı bir mühtediyeden bahsedilmektedir. Hafize Hatun'un ihtidasından sonra İstanbul'a geldiği ve Tophane-i Amire cerrahlarından Latif adlı bir kişiyle evlenerek bu semtteki Karabaş Mahallesi'ne taşındığı bildirilmektedir. Ancak mühtediye geçinemeyip birçok kişiye borçlandıklarını ve bu kimselerin kendilerini sürekli rahatsız ettiklerini belirterek kendilerine bir ev ihsan edilmesini istemektedir.

³¹ BOA, C. DH, No. 136 Gömlek No. 6757.

³² BOA, C. ML, No. 2 Gömlek No. 93.

Cevabi yazıda ise konunun gündeme alındığı ve gereğinin yapılacağı bildirilerek mühtediye sevindirilmiştir.³³ Mühtediyenin para yardımından ziyade direkt ev isteğinde bulunması muhtemelen kocasının işinin ve dolayısıyla maaşının olmamasından ileri gelmektedir. Konumuzla ilgili 16 Ekim 1849 tarihli diğer bir vesikada ise aslen Macar olup daha sonra İstanbul'a gelerek ihtida eden erkek ve kadın iki kişiden bahsedilmektedir. Bu kimselerin ilk başta karı koca oldukları zannedilse de mühtediye kadının kocası daha sonra gelerek kadına sahip çıkmaya çalışmış ancak kocası gayrimüslim olduğundan nikahları düştüğü için bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Devlet bu husustaki dedikoduları menetmek için mühtedi erkek ve kadını Kütahya'ya göndermiş ve kendilerine geçimlik 250 kuruş maaş bağlamıştır. Ayrıca bu kişilerin sokakta kalmaması için bir haneye iskân edilmeleri istenmiştir. Cevabi yazıda talebin olumlu karşılandığı ve gereğinin yapılacağı bildirilmiştir. Burada bu iki mühtediye hem para hem ev yardımı yapıp başka bir yere gönderildikleri görülmektedir. Bu kararların alınmasının arka planında mühtedilerin yabancı uyruklu ve çaresiz durumda olmaları ve haklarında oluşacak kötü bir düşüncenin engellenmesi yatmaktadır.³⁴

Osmanlı Devleti'nin mühtediye bağlanan maaş konusunda hassas olduğu ve bu meblağın sağlam kaynaklardan finanse edilmesi gerektiği kanısında bulunduğu anlaşılmaktadır. Çünkü mühtediye ayrılan maaşın kesilmesi durumunda şahsın mağduriyeti söz konusu olacaktı. Bu durum mühtedinin yabancı bir devletten gelmesi ve itibarlı bir kimse olması durumunda daha bir önem kazanırdı. Nitekim 17 Eylül 1850 tarihli bir vesikada Habeş devlet başkanı Reis Ali'nin yeğeni olan Abdurrahman adında bir kişiden söz edilmektedir. Abdurrahman yanında iki kişi ile birlikte Mekke'ye gelerek Müslüman olmuş ve kendisine bir miktar yardım yapılmıştır. Ayrıca kendisine bir maaş bağlansa da bunun da ciddi bir kaynaktan yoksun olduğu dile getirilmiştir. Belgede mühtedinin Habeşistan hükümdarının akrabası olması ve Müslümanlığa geçmesi göz önünde bulundurularak kendisinin fakir ve perişan bırakılmasının Osmanlı Devleti'ne hanel getireceği sonucuna varılmıştır. Kendisine bağlanan 150 kuruş maaşın devlet hazinesinden karşılanması ve bunun için ödenek ayrılması kararına varılmıştır.³⁵ Osmanlı Devleti bu şekilde hem kendisine sığınan hem de Müslüman olan kişilere sahip çıkarak mühtedinin yanında olduğunu göstermektedir.³⁶

3. Devlet Dairesinde İstihdam Etme

Mühtedilere devlet tarafından yapılan yardımlar arasında kişinin devlet dairesinde görevlendirilmesi önemli bir meseledir. Çünkü bu sayede hem mühtedinin maddi kaygıları ortadan kalkmakta hem de yeni girdiği toplumda itibarlı bir konuma

³³ BOA, *Hat*, No. 758 Gömlek No. 35810.

³⁴ BOA, *A.}AMD*, No. 6 Gömlek No. 30.

³⁵ BOA, *Meclisi Vala Evrakı (MVL)*, No. 234 Gömlek No. 4.

³⁶ Konuyla ilgili diğer belgeler: BOA, *C. ADL*, No. 29 Gömlek No. 1753; BOA, *C. HR*, No. 90 Gömlek No. 4452; BOA, *C. ML*, No. 2 Gömlek No. 93.

yükselmektedir. Osmanlı'da İslam dinine yeni giren kişilerin bir işte istihdam edilmeleri klasik dönemden beri mevcuttur. Nitekim XVI. yüzyılın önemli Osmanlı tarihçilerinden Mustafa Selaniki'de bu husus şöyle belirtilmektedir: "Hidâyeti rahîm u rahmâna mazhar olub şeref-i İslâm ile müşerref olanlar selâsil u ağıılden halâs olub hil'at u destâr virilüb istihkâk u istîdâdına göre dirlik gedik gösterildi."³⁷ Klasik devirde İslam dinine geçen itibarlı şahıslara tımar, gedik ve yöneticilik gibi vazifeler verilirken daha alt sınıftan olanlara ise topçuluk, muhafızlık ve kapıcılık verilmiştir.³⁸

Osmanlı Devleti'nde İslahat Fermanına kadar (1856) Müslüman olmayan ve Türkçe bilmeyen kimselere devlet dairesinde görev verilmesi yasaktı. Bu durumun aksinde istisnai örnekler varsa da genellikle kural böyle idi.³⁹ O yüzden devlet dairesinde görev almak ya da Müslüman olduktan sonra da üstün bir mevkide bulunmak isteyenler ihtidayı tercih ederlerdi. Ancak sadece bundan dolayı ihtida etmenin ise çok da mümkün olmadığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Zira ihtida ciddi bir iş ve arkasından çekilen zorluklar ise çetin olduğu düşünüldüğünde vaziyetin böyle olmadığı sonucuna varılmaktadır. Buna rağmen maddi sebeplerin de en azından teşvik mahiyetinde mühtediye yönlendirdiği bir gerçektir. Ele aldığımız belgelerde bu meselenin daha çok mühtedinin fakirlik ve çaresizliği sonucunda gündeme geldiği ve buna göre bir değerlendirme yapıldığı anlaşılmaktadır. Erkek mühtedilerin bir işte görevlendirilmesi mümkünken genel olarak kadın mühtediler bu kapsamın dışındaydı. Çünkü Osmanlı toplumunda iş gücü büyük ölçüde erkeklerin elindeydi.

Osmanlı Devleti'nin mühtedileri bir işte istihdam etmeleri belirli şartlara bağlıydı. Bunların başında tayin edileceği işe yeterlilikleri olup olmadığının araştırılması başta gelmekteydi. Kişinin mağduriyeti ve geçimini tedarik edememesi de bunda etkendi. Mühtedinin eski çevresinden kopup yeni çevreye uyumu için de bir işte görevlendirilmesi istenirdi. Ancak her şeye rağmen herkes istediği işe getirilmezdi. Osmanlı Devleti'nin ihtidayı teşvik etmesi birçok belgede karşımıza çıkmaktadır. Burada kişilerin genellikle Müslüman olmalarından sonra yapılan yardımlar gündeme gelmiştir. Ancak bazı hallerde şahsa İslam dinine girmesi halinde yapılacak mükafatlar zikredilmiştir.⁴⁰ Devlet bu sayede hem siyasi mevkiini güçlendirmek hem de kişiyi İslam dinine çekmek yönünde bir politika izlerdi. Nitekim 23 Temmuz 1800 tarihli bir belgede Azerbaycan üzerine gönderilen bir ordudan söz edilerek buraya gönderilen orduyu dönüştürerek Tiflis hanının kardeşinin karşılaması istenmektedir. Adının Aleksandra olduğu belirtilen bu kişinin İslam dinini kabul etmesi ve Gürcistan'a hâkim olması durumunda hanlığın Osmanlı

³⁷ Selaniki Mustafa Efendi, *Târîh-i Selânikî*, nşr. Mehmet İpşirli, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989), 562-563.

³⁸ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 199-200; BOA, *Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümâyûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.ĐVNSMHHM.d)*, No. 25 Gömlek No. 879, No. 25 Gömlek No. 1976.

³⁹ Suraya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), 53-54.

⁴⁰ Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'nâme*, nşr. Fahri Ç. Derin, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008), 179-180; Baer, *IV. Mehmed Döneminde Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih*, 204-205.

tarafından kendisine bırakılacağı belirtilmiştir.⁴¹ Burada devlet hem ihtidayı teşvik etmiş hem de bölgedeki siyasi gücünü arttırmak istemiştir.

Osmanlı Devleti askeri vazife yapacak mühtedilerin yine asker kökenli olmalarına dikkat etmiş ve bu şekilde kişinin hem yapacağı işe katkı sağlamasını hem de meslekte acemilik çekmemesini istemiştir. Örneğin 26 Aralık 1810 tarihli bir belgede yabancı kökenli olup komutan durumunda bulunan bir kişinin İstanbul'a gelerek Müslümanlığı kabul ettiği ve bunun üzerine kendisine hassa silahşörlüğü rütbesi verilerek orduda istihdam edildiği bildirilmektedir.⁴² Konuyla ilgili 12 Nisan 1850 tarihli bir vesikada ise aslen Fransalı olup ihtida eden Hasan Ağa adlı bir kişiden bahsedilmektedir. Mühtedinin süvari mülazımı evveli olduğu ve kendisinin Osmanlı ordusunda istihdam edileceği bildirilmiştir.⁴³ Bunun için kendisine "nişanı zişan" yani rütbe takılacağı ve ayrıca kılıç imal edilerek kendisinin ödüllendirileceği bildirilmektedir.⁴⁴ Osmanlı Devleti hem yeni bir asker hem de yeni bir dindaş kazandığı için mühtediyi onurlandırmak istemiştir.

Devlette istihdam edilen mühtedilerin kendi memleketlerinde mağdur olmaları sonucu Osmanlı ülkesine geldikleri ve burada yetkili mercilerden yardım talebinde buldukları görülmektedir. Zor bir süreç olan din değiştirmenin mühtediye sosyal, siyasal ve ekonomik yönden birçok yaptırımı olabilmekteydi. Mühtedi bu hususlarda bir İslam devletini tercih etme eğiliminde olmuş ve bu sayede maddi ve manevi hayatını garanti altına almak istemiştir. Bu hususta bazı zamanlar mühtedinin ailesinden bile vazgeçmek zorunda kaldığı bile olmuştur. Nitekim 19 Şubat 1848 tarihli bir belgede Sohunkale muhafızının oğlu olduğunu bildiren Şahin Ali adlı bir mühtedi Ruslardan gördüğü eziyetler sonucu ailesini terke mecbur kalarak Osmanlı'ya iltica ettiğini belirtmektedir. Ancak İstanbul'a geldiğinde de sefaletle düştüğünü ve kimsesizlikten ne yapacağını bilemediğini söylemektedir. Bu konuda devletten yardım isteyip geçimini sağlayacak kadar bir işe yerleştirilmesini talep etmektedir. Konuyu gündemlerine alan Osmanlı yetkilileri Şahin Ali adlı mühtedinin çektiği sıkıntılar sonucunda vatanını terk etmek zorunda kaldığını belirterek kendisinin karantina dairesinde istihdam edilmesi kararını almışlardır.⁴⁵

Yurt dışından gelerek Osmanlı'ya iltica eden mühtediler arasında meslek erbabı olup bu konuda devletin kendilerinden istifade etmek istediği kişilerde de bulunmaktadır. Bu sayede hem mühtediler işsiz ve çaresiz kalmaktan kurtulmuş hem de devlet bu alandaki açığı kapatmıştır. Osmanlı devlet adamları her ne kadar mühtediye yardım etmek isteseler de bir işe yerleştirme konusunda titiz davranmışlardır. Bu konuda bir tavize yer vermemek için mühtedinin ehliyet ve liyakatini sorgulayıp eğer istihdam edileceği işe

⁴¹ BOA, *Hat*, No. 161 Gömlek No. 6721.

⁴² BOA, *Hat*, No. 282 Gömlek No. 16758.

⁴³ Mülazım-ı evvel: "Askerlik teşkilatında yüzbaşından aşağı derecedeki zabıtın unvanı idi." Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004), 2/612.

⁴⁴ BOA, *Cevdet Askeriye (C. AS)*, No. 1206 Gömlek No. 54001.

⁴⁵ BOA, *Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)*, No. 58 Gömlek No. 8.

müsaitse olumlu cevap vermişlerdir. Ayrıca bu konuda istihdam edilecek yerde münhal kadronun bulunması da önemli bir etkidir. Nitekim 8 Haziran 1850 tarihli bir belgede aslen Macaristanlı oldukları belirtilen Ahmed Efendi ile Veli Ağa adlı mühtedilerin Osmanlı'ya iltica etmelerinden bahsedilmektedir. Bu kişilerin hem mimarlık ve mühendislik alanlarında uzmanlıkları olması hem de geçim sıkıntısı çekmemeleri için bir işte görevlendirilmeleri gündeme gelmiştir. Belgede bilgi ve tecrübelerine binaen 750 kuruş maaşla Ahmed Efendi'nin Darülfünun Ebniye-i Aliyesine, Veli Ağa'nın ise Selimiye Kışla-i Hümayununa tayin edildikleri belirtilerek istihdamın onaylandığı belirtilmiştir.⁴⁶ Mühtedilerin yerleştirildikleri mahallerin meslekleriyle uyum içerisinde olduğu anlaşılabilir ve kendilerinin alanlarında mütehasıs olmalarına bakılarak maaşlarının da yüksek olması göze çarpmaktadır.

Sonuç

1800-1850 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde mühtedilere yapılan ekonomik yardımları konu edindiğimiz bu makalemizde birçok arşiv vesikasını ele aldık. Tahlil ettiğimiz bu belgelerde devletin ihtidayı teşvik amaçlı bir siyaset uyguladığını ancak din değiştirme konusunda kimseyi zorlamadığını gördük. Osmanlı Devleti'nin klasik dönemden beri uyguladığı mühtediyi maddi yönden mağdur etmeme politikasının incelediğimiz devirde de devam ettiğini anladık. Ancak zaman içerisinde bazı uygulamaların kalkarak bunun yerine yeni düzenlemelerin geldiğini öğrendik. Osmanlı Devleti'nin klasik dönemden beri mühtedilere kisve baha adı altında elbise yardımı yaptığı bilinen bir gerçektir. Ancak bunun kendi devrimizde önceki devirlerden farklı olarak giysi alımı şeklinde değil de elbise parası olarak ödendiğini anladık. Kisve bahalar konusunda önceki dönemlerden farklı olarak daha çok bu bedelin devlet tarafından verilmesinin gündeme geldiğini anladık. Bunun sebebini de artık bu uygulamanın yerleşmesi ve mühtedinin müracaat etmesine gerek kalmaması şeklinde yorumladık. Kisve baha bedeli olarak her ne kadar 150 kuruşluk bir meblağın ayrıldığını belirlese de bunun da mühtedinin konumu ve mali durumuna göre değiştiğini anladık.

Mühtedilere yapılan para yardımı konusunda ise devletin hassas davrandığını ve bu konuda mühtedinin yanında olarak onu Müslümanlıkta tutmak istediğini tespit ettik. Osmanlı'da mühtedilerin İslam dinine girerek Osmanlı halifesine tabi olduğu eski cemaatinden koparak yeni bir çevreye girdiği bir hakikattir. Devlet bunun idrakinde olduğundan mühtediyi yeni hayatında ümitsiz ve yalnız bırakmak istememiştir. Bunun için mühtedilere genellikle ömür boyu devam eden maaşların ayrıldığı görülmektedir. Bu sayede mühtedi maddi yönden sıkıntıya düşmekten ve eski toplumu karşısında itibarsızlaşmaktan kurtulmaktadır. Aksi halde mühtedinin dinden çıkma durumu bile ihtimale gelmekte ve devlet bu halden çekinmektedir. Zira Osmanlı'da irtidada çok ağır cezaların verildiği bilinmektedir. Ayrıca bu tarz hadiseler İslam ve gayrimüslim tebaa arasında ayrılığa neden olmaktadır. Devlet o yüzden bu konuda ihmale yer vermemiştir.

⁴⁶ A}MKT. NZD 11-89.

Mühtedilere bağlanan maaşlar hususunda devletin kişinin mağduriyetini esas almakla birlikte önceki konumu da göz önüne getirdiği anlaşılmaktadır. Osmanlı bu konuda mühtedinin rencide olmasını istememektedir. Mühtedilere bağlanan maaşlar genellikle aylık ve hayat boyu olmuştur. Ancak bazı istisnai durumlarda geçici maaşların da bağlandığı olmuştur. Mühtedinin ölümüyle birlikte maaşı da kesilmiştir. Fakat mühtedinin geride kalan yakınlarının mağduriyeti gündeme gelince akrabalık derecesine göre maaşının bir kısmının ödenmesi devam etmiştir.

Mühtedilerin bir işe yerleştirilmeleri konusunda ise Türkçe bilmek ve işte ehliyet sahibi olmak şartları aranmıştır. Ayrıca devlet kadrolarında boşluk olup olmadığına da bakılmıştır. Mühtedilerin istihdam edilmeleri doğrudan ihtidalarıyla ilgili değildir. Bu konuda mühtedinin mesleğinin zayi olmaması ve devletin kendisinden istifade etmesi de etkindir. Devlet hiçbir iş yapamaz ve bir meslekten anlamaz durumda olanlara para yardımı yaparken elinden iş gelen ve itibarlı mevkide olanları devlette görevlendirerek onurlandırmıştır. Kendilerinin bir meslekte istihdamları söz konusu olan mühtedilerin hepsinin erkek olduğu görülmektedir. Bu konuda kadınlarla ilgili kayıtların olmaması çalışma alanında kadınların aktif olmamasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak Osmanlı'da mühtedilere yapılan yardımların devlet tarafından finanse edildiği ve bunlara ciddi anlamda bir ödenek ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden ihtida eylemlerinde ekonomik etkenlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ekonomik getiriler ihtida etmekte her ne kadar etkili olsa da ana sebep kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi ve bu sayede himaye edilmeleridir. Zira kişinin İslam dinine girerek büyük bir değişim içine girmesi ve birçok zorluklara katlanması bizi bu yargıya götürmektedir.

Author contributions: Bilgehan ŞAHİN

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümâyûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.}DVNSMHM.d)*, No. 25, Gömlek No. 879, No. 25, Gömlek No. 1976.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret Amedi Kalemi Belgeleri (A.}AMD)*. No. 15, Gömlek No. 61; No. 28, Gömlek No. 1320; No. 6, Gömlek No. 30.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret Mektubi Evrakı (A.}MKT)*. No. 229, Gömlek No. 94.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair (A.}MKT. NZD)*. No. 11, Gömlek No. 89.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Adliye (C. ADL)*. No. 29, Gömlek No. 1753.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Askeriye (C. AS)*. No. 1206, Gömlek No. 54001.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Dahiliye (C. DH)*. No. 136 Gömlek No. 6757.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Darbhane (C. DRB)*. No.1, Gömlek No. 41.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Hariciye (C. HR)*. No. 90, Gömlek No. 4452.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Maliye (C. ML)*. No. 224, Gömlek No. 9319; No.14, Gömlek No. 638; No. 2, Gömlek No. 93.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Hat*. No. 282, Gömlek No. 16758; No. 1339, Gömlek No. 52313; No. 758, Gömlek No. 35793; No. 758 Gömlek No. 35810; No. 161 Gömlek No. 6721.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Maliye Nezareti Masarifat Defterleri (ML. MSF d)*. No. 5100, No. 6514, No. 6855.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Meclisi Vala Evrakı (MVL)*. No. 234, Gömlek No. 4.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)*. No. 58, Gömlek No. 8.

Kitaplar-Tezler ve Makaleler

- Abdurrahman Abdi Paşa. *Vekâyi'nâme*. nşr. Fahri Ç. Derin. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.
- Antov, Nikolay. "Kisve Bahası Arzuhalleri: Osmanlı Döneminde Balkanlarda İslamlaşma Sürecine Dair Bir Kaynak". *Kebikeç Dergisi*, 10 (2000).
- Aslan, Halide. *Tanzimat Döneminde İhtida (1839-1876)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Baer, Marc David. *IV. Mehmed Döneminde Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih*. çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayın, 2010.
- Çetin, Osman. *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,1999.
- Ercan, Yavuz. "Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku". Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 1 (1990).
- Ercan, Yavuz. *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2001.
- Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. çev. Elif Kılıç. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Fevzan, Abdurrahman-Hüseyn, Muhtar-Fazl, Muhammed. *el-Mu'cemu'l-Arabî Beyne Yedeyk*. Konya: Tekin Kitabevi, 1425.
- Galland, Antoine. *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673)*, çev. Nahid Sırrı Örik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949.
- Gerlach, Stephan. "Türkiye Günlüğü 1573-1576", ed. Kemal Beydilli. çev. Türki Noyan. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Güler, Ali. *Türkler ve İslamiyet*. İstanbul: Halk Kitabevi, 2017.
- Krstic, Tijana. *Osmanlı Dünyasında İhtida Anlatıları 15-17. Yüzyıllar*. çev. Ahmet Tunç Şen. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Schick, İrvin Cemil. "Tebdil-i Kıyafet, İrtidad ve İhtida". çev. Pelin Tünaydın. *Çevirimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 4/2-1 (Temmuz 2012).
- Schiltberger, Johannes. *Türkler ve Tatarlar Arasında 1394-1427*, çev. Turgut Akpınar, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

Selaniki Mustafa Efendi. *Târîh-i Selânikî*. nşr. Mehmet İpşirli. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989.

Şeker, Mehmet. *Osmanlı Belgelerinde İhtida Kavramı ve Mühtediler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*. nşr. Nihal Metin. İstanbul: Yeditepe Yayınları 2015.